

Norrby, Haninge

Arkeologisk utredning etapp 2

Fornlämning L2014:3208, L2014:3549, L2014:3674 m.fl.
Opp-Norrby 2:90 m.fl.
Österhaninge socken
Haninge kommun
Stockholms län
Södermanland

Reidar Magnusson

Norrby, Haninge

Arkeologisk utredning etapp 2

Fornlämning L2014:3208, L2014:3549, L2014:3674 m.fl.

Opp-Norrby 2:90 m.fl.

Österhaninge socken

Haninge kommun

Stockholms län

Södermanland

Reidar Magnusson

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2020

Omslag: Runstenen Sö 272. Foto Reidar Magnusson.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

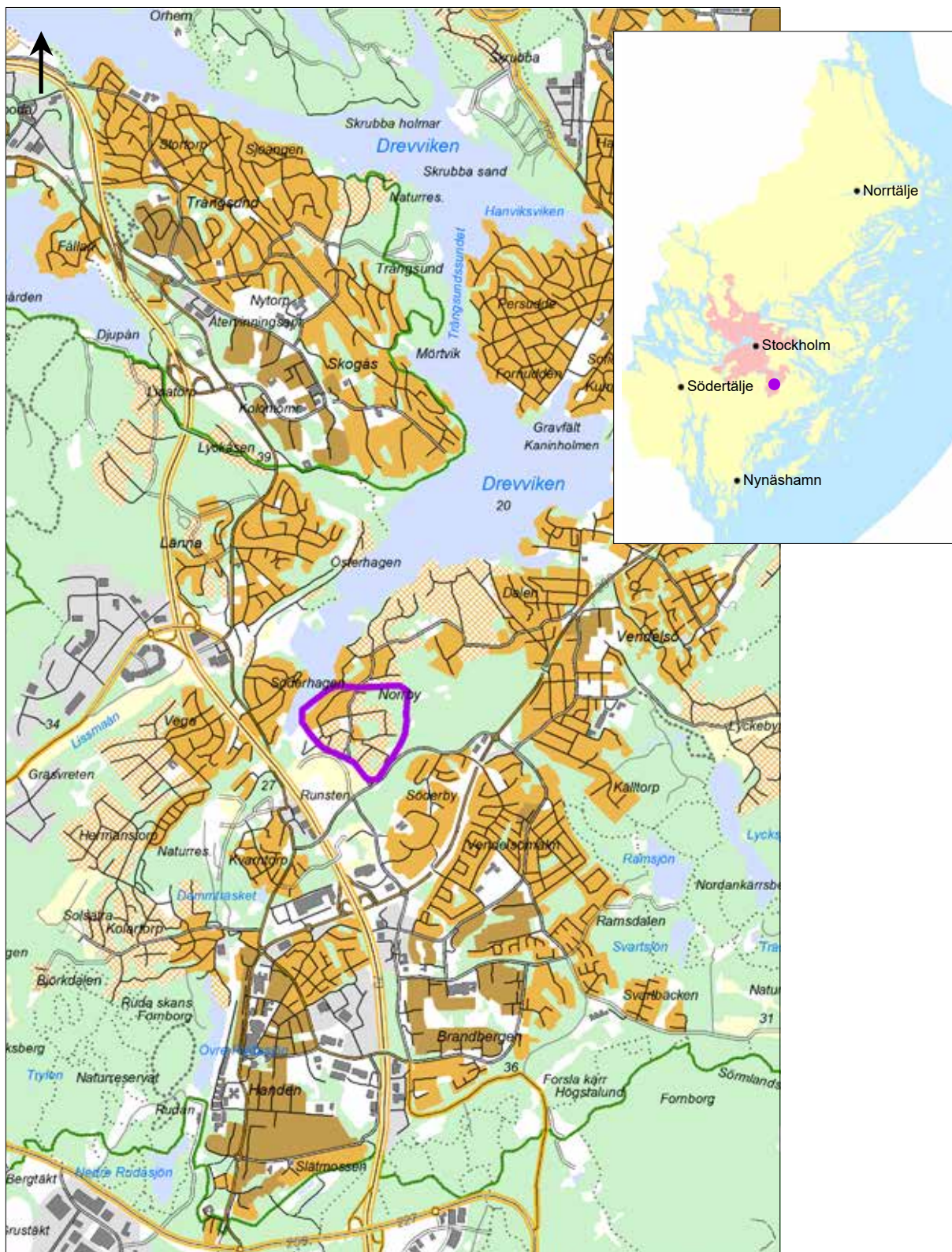
Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 889122 och MS2012/02954.

ISBN 978-91-7453-904-2

Tryck: JustNu, Västerås 2020

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	6
Målsättning och metod	6
Natur- och kulturmiljö	7
Topografi.	7
Fornlämningsmiljö	7
Utredningsområdet.	8
Utredningsresultat.	10
Boplatslägen	10
<i>Objekt 24</i>	15
<i>Objekt 28</i>	16
<i>Objekt 16</i>	17
L2013:8226 – Norrby gårdstomt	17
L2013:8227 – Timmerstuga	20
L2013:8225 – Möjlig stensättning	20
L2014:3674 – Gravfält	21
L2014:3549 – Gravfält	23
L2014:3208 – Fornlämningsliknande lämning	24
L2014:8687 – Gränsmärke	24
L2014:3032 – Avgränsning vid hög	25
Utvärdering	26
Referenser	27
Kart- och arkivmaterial.	27
Litteratur	27
Tekniska och administrativa uppgifter	28
Bilagor	29
Bilaga 1. Schakttabell	29
Bilaga 2. Anläggningstabell.	30
Bilaga 3. Provrutor	30
Bilaga 4. Objektsbeskrivningar.	31

Figur 1. Utredningsområdet markerat med lila. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har under mars månad 2020 genomfört en arkeologisk utredning etapp 2 i Norrby, Haninge kommun, Stockholms län. Utredningen genomfördes i ett område med fritidsbebyggelse. Dessa fritidshus har, främst i väster, börjat ersättas med villor. Flertalet av tomterna var stora och delvis skogsbevuxna. Anledningen var en ny detaljplan för området.

Resultatet innebar att två nya fornlämningar i form av boplatser (objekt 24 och del av objekt 28) påträffats. Dessutom kan en del av objekt 16 betraktas som fyndplats och övrig kulturhistorisk lämning.

Två lämningar kvarstår som övrig kulturhistorisk lämning. Detta gäller L2013:8227 (timmerstuga) samt L2014:8687 (gränsmärke).

Ett flertal sedan tidigare möjliga eller osäkra lämningar kunde avföras. Detta gäller L2013:8225, L2014:3208 samt objekt 3, 9, 15, 17, 19, 20, 25, 26 och 30.

De båda gravfälten inom utredningsområdet kunde genom kartering ges nya avgränsningar. Det större av dem, L2014:3549, kunde konstateras vara utsatt för stor åverkan, vilket gör att det nu fått en mindre utbredning. Norrby gårdstomt (L2013:8226) kunde även den avgränsas snävare som en följd av denna utredning.

Objekt	Antikvarisk status
3	Ej fornlämning
9	Ej fornlämning
15	Ej fornlämning
16	Övrig kulturhistorisk lämning, fyndplats
17	Ej fornlämning
19	Ej fornlämning
20	Ej fornlämning
24	Fornlämning, boplatz
25	Ej fornlämning
26	Ej fornlämning
28	Fornlämning, boplatz på del av objektet
30	Ej fornlämning
34	Ej fornlämning
L2014:3032	Ej fornlämning, högen L2014:3032 kvarstår dock
L2013:8226	Norrby gårdstomt, möjlig fornlämning
L2013:8225	Ej fornlämning
L2013:8227	Övrig kulturhistorisk lämning
L2014:3674	Fornlämning, gravfält, ny utbredning och beskrivning
L2014:3549	Fornlämning, gravfält, ny utbredning och beskrivning
L2014:3208	Ej fornlämning
L2014:8687	Övrig kulturhistorisk lämning, gränsmärke

Tabell 1. Utredningens objekt och deras antikvariska status.

Inledning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har genomfört en arkeologisk utredning etapp 2 i Norrby, Haninge kommun, Stockholms län (figur 1). Utredningsområdet omfattade drygt 10 hektar, blandat tomtmark och skogsmark. Utredningen beslutades av Länsstyrelsen Stockholm och bekostades av Haninge kommun. Projektledare var Reidar Magnusson. Tidigare har en utredning etapp 1 genomförts av KM som bland annat omfattade det område som nu ska utredas vidare. De flesta av de objekt som utredningsgrävdes påträffades vid denna etapp 1 (bilaga 4) (Sabel 2015).

Anledningen till utredningen var att Haninge kommun avser att ta fram en detaljplan för området. I planläggningen ingår utbyggnad av vatten- och avlopps nätet samt nya vägar. Området planläggs etappvis, detta utgjorde etapp 1 av 3. Resultatet från utredningen kommer att tjäna som underlag för vidare tillståndsprövning inom området.

Fältarbetet genomfördes den 12 mars–24 juli 2020.

Målsättning och metod

Målsättningen var att utreda områdets fornlämningar och kulturmiljö inför detaljplanläggningen. Detta skedde genom att utredningsgräva de 14 boplatslägen (inklusive Norrby gårdstomt) som identifierats under utredningens etapp 1 (Sabel 2015). Detta gjordes för att fastställa deras antikvariska status. Dessutom skulle tidigare kända lämningar (L2014:3674 och L2014:3549, båda gravfält, samt L2014:3208, två möjliga stensättningar) karteras och deras status skulle redovisas utförligt. Som ett tillägg till den ursprungliga utredningen togs sökschakt upp invid hög L2014:3032 för att fastställa att det inte fanns gravar utan överbyggnad i dess närhet.

Merparten av utredningen skedde genom att sökschakt med grävmaskin togs upp på de aktuella utredningsobjekten. Dessa grävdes skiktvis ner till opåverkad, ”steril” marknivå som i nästan hela området bestod av lera. Schakten var normalt sett 2,5 meter breda och 7 meter långa. Flera av objekten bestod delvis av vad som varit plöjd åkermark vilket gjorde att schakten generellt sett togs upp genom ett 0,3 meter djupt matjordslager. Schakten var då normalt sett 0,4 meter djupa. Då stora delar av utredningen skedde i anspråkstagen mark togs stor hänsyn till befintliga markanläggningar och för blotta ögat synlig markberedning vid planerandet av sökschakten. I första hand fick dock den naturliga mikrotopografin avgöra var sökschakten skulle läggas inom respektive läge. Ett av objekten (objekt 9) kunde inte nås med grävmaskin varför handgrävda kvadratmeterstora provrutor grävdes istället.

De båda gravfälten L2014:3674 och L2014:3549 karterades för att fastställa dels gravfälten utbredning, dels de enskilda gravarnas typologi, storlek och läge.

Kartering, inmätning av schakt, anläggningar och topografiska element genomfördes med RTK-GPS. Mätfilerna laddades sedan ner till Intrasis 3. Vidare bearbetning och produktion av planer skedde i ArcGis.

Fotografering skedde löpande över utredningsområdet och omgivningarna, under arbetets fortskridande samt av påträffade objekt.

Resultatet från utredningen är inrapporterat till Kulturmiljöregistret (KMR).

Natur- och kulturmiljö

Topografi

Norrby ligger i den norra delen av Haninge kommun, Södertörn, i den stundtals höglänta och kuperade Hanveden. Stora delar av Hanveden består av håll- och moränmark, men i dalgångarna finns bördiga jordar som länge har varit uppodlade.

Naturmiljön inom utredningsområdet är ett kuperat sprickdalslandskap med höjder på mellan 20 och 50 meter över havet, varför bosättning i området kan ha varit möjligt under alla förhistoriska perioder.

Sjön Drevviken ligger på cirka 20 meters höjd över havet. och sträcker sig som en båge ner från Farsta i norr, genom Huddinge och avslutas i söder med Lännaviken i Haninge. Längs sjöns stränder återfinns många lämningar från såväl förhistorisk som historisk och modern tid. Då Drevviken är möjlig att nå vattenvägen från Östersjön har möjligheterna för landskapsutnyttjande i dess närhet inte begränsats på grund av en avsnörning från havet. Drevviken ingår i Tyresöans sjösystem som mynnar ut i Kalvfjärden i Östersjön. Två farbara leder ut mot havet finns än idag, dock avsedda för mindre båtar.

Fornlämningsmiljö

Haninge kommun uppvisar överlag en mycket tät fornlämningsbild. I de höglänta områdena från Tyresta i nordöst ner till Hemfosa i sydöst fanns möjligheter till bosättning redan under mesolitikum. Under övergången till neolitikum hade stora delar av kommunen redan stigit upp över vattnet. Närheten till Östersjön, och flertalet farbara vattenleder dit, har präglat Haninges bosättningsmönster och aktiviteter, allt från stenålderns säljägare till dagens semesterfirare på Dalarö eller vid Årsta havsbad.

Under 1900-talets första hälft drevs både ångbåtstrafik och en omfattande tvätteriverksamhet vid Drevviken. Sjön var känd för sitt rena vatten och tvätteriverksamheten fyllde ett stort behov i det växande Stockholm (Knorring 1980).

Den vanligaste fornlämningskategorin i närområdet är ensamliggande gravar och gravfält och det är främst den yngre järnåldern som är representerad bland lämningarna. Dock finns flertalet upphittade lösfynd från stenåldern som vittnar om mänskliga aktiviteter från äldre tider. Ett exempel på detta är en fysisidig, närmast spetsnackig bergartsmejsel (L2014:3901), ett annat är en spetsnackig yxa av grönsten som hittats på Norrby gård (ATA, SSM inv. nr 1416).

Flera gårdstomter finns i närheten av utredningsområdet – Östra och Västra Täckeråker, Söderby och Klana. I närområdet har man även funnit fyra runstenar (Söderby malm Sö 269, Täckeråker Sö 271, Upp-Norrby Sö 272 och Söderby Sö 268). Den närmaste stenen, Sö 272, står placerad på gårdet strax sydväst om utredningsområdet och har troligtvis stått längs vägsträckan mot Söderby. Stenen, som hittades 1915, restes på sin nuvarande plats ”90 steg östsydöst om fyndplatsen”. Runstenen Söderby malm Sö 269 är numera flyttad och står framför biblioteket och Haninge kulturhus i Handens centrum. Stenen Täckeråker Sö 271 är för länge sedan försvunnen, men avbildades 1686 innan den försvann på 1700-talet. Den ska ha stått vid gränsen för Täckeråker och Söderby ägor (Runqvist 1975).

Inom utredningsområdet finns en mindre mängd registrerade lämningar i Kulturmiljöregistret (figur 2). Bland dessa märks särskilt två gravfält (L2014:3674 och L2014:3549) samt en hög (L2014:3032). Dessutom finns en terrassering med två möjliga stensättningar (L2014:3208) samt en möjlig stensättning (L2013:8225) inom utredningsområdets östra del.

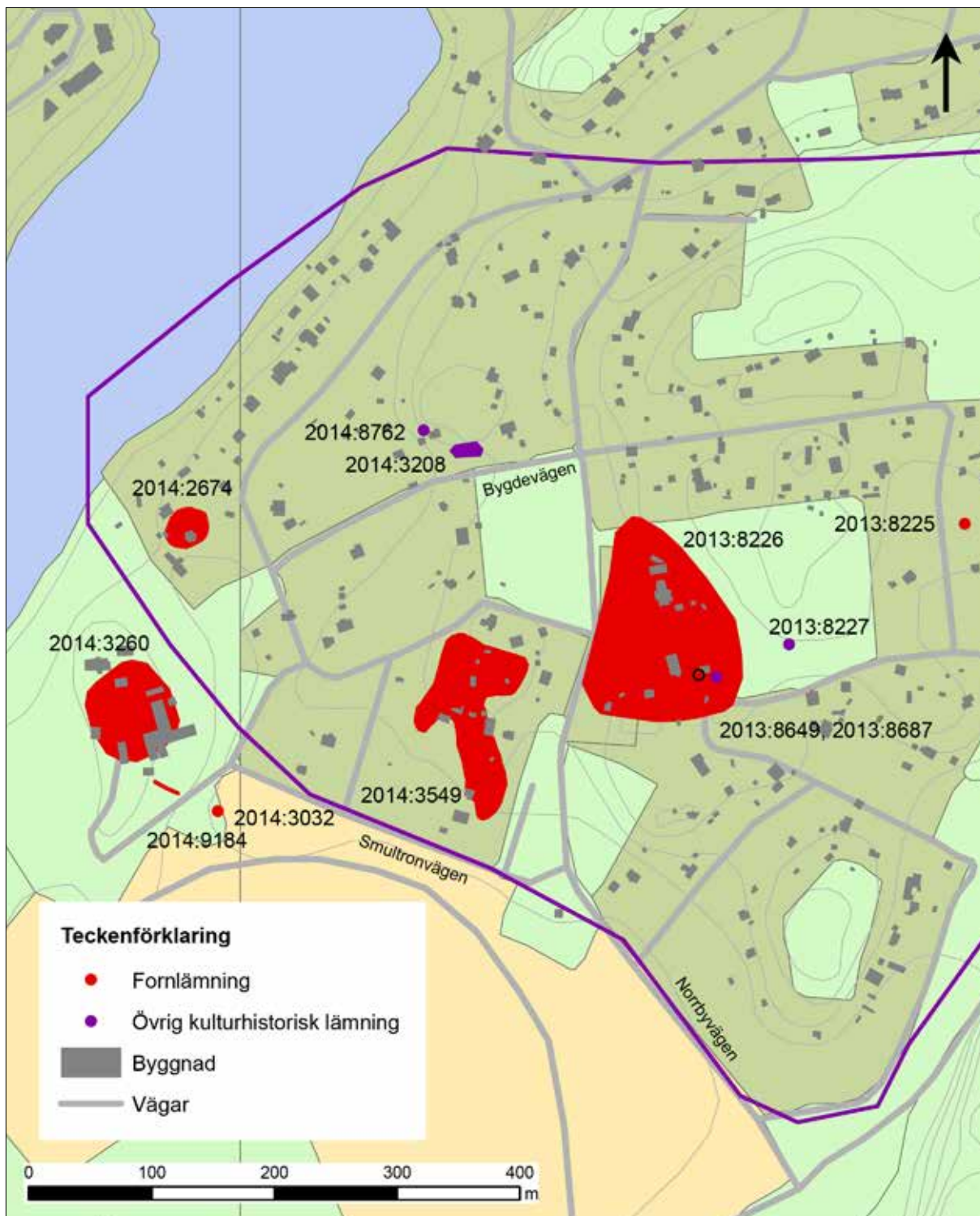
Inom utredningsområdet hittades 1968 en silverskatt (L2014:8762) bestående av 76 mynt och myntfragment av silver samt två delar till en stämpelornerad platta av silverbleck. Mynten, av vilka huvudparten är tyska, är präglade under slutet av 900-talet och första delen av 1000-talet. Skatten innehöll även arabiska, engelska och skandinaviska mynt (Lundström 1970).

Norrby bytomt ligger inom utredningsområdet och är registrerad som möjlig fornlämning (L2013:8226). Det finns även ett gränsröse (L2014:8687) inom by-/gårdstomten. På gårdstomten har även ett runstensfragment påträffats (L2013:8649). I närheten av gårdstomtens utbredning påträffades vid utredning 2015 en husgrund (Sabel 2015) som möjligen tillhört bytomten (L2013:8227).

Strax väster om utredningsområdet finns en mindre grupp fornlämningar i form av Öster Täckerråkers bytomt (L2014:3260) samt en färdväg (L2014:9184), dessa syns också på planen (figur 2).

Utredningsområdet

Utredningsområdet omfattade en yta av omkring 10 hektar och utgjordes till största delen av tomtmark och vägar, medan den resterande delen bestod av skogs- och naturmark. Området domineras idag av en gles bebyggelse vilken mestadels består av fritidshus med stora tomter uppförda i början av 1900-talet, det finns även ett flertal obebyggda tomter. Detta kompletteras med att några tomter har stora villor, främst i områdets västra del, längst med Drevviken. Landskapet är mycket lummigt och är bitvis kraftigt kuperat. Området vetter i nordväst mot Drevviken, i sydväst mot öppna fält och i öster mot den bergiga Norrbyskogen.

Figur 2. Fornlämnings- och kulturhistoriska lämningar kring Norrby. Det ursprungliga utredningsområdet är markerat med en lila linje, området utökades under utredningens gång till att även omfatta området runt hög L2014:3032. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:5 000.

Utredningsresultat

Boplatslägen

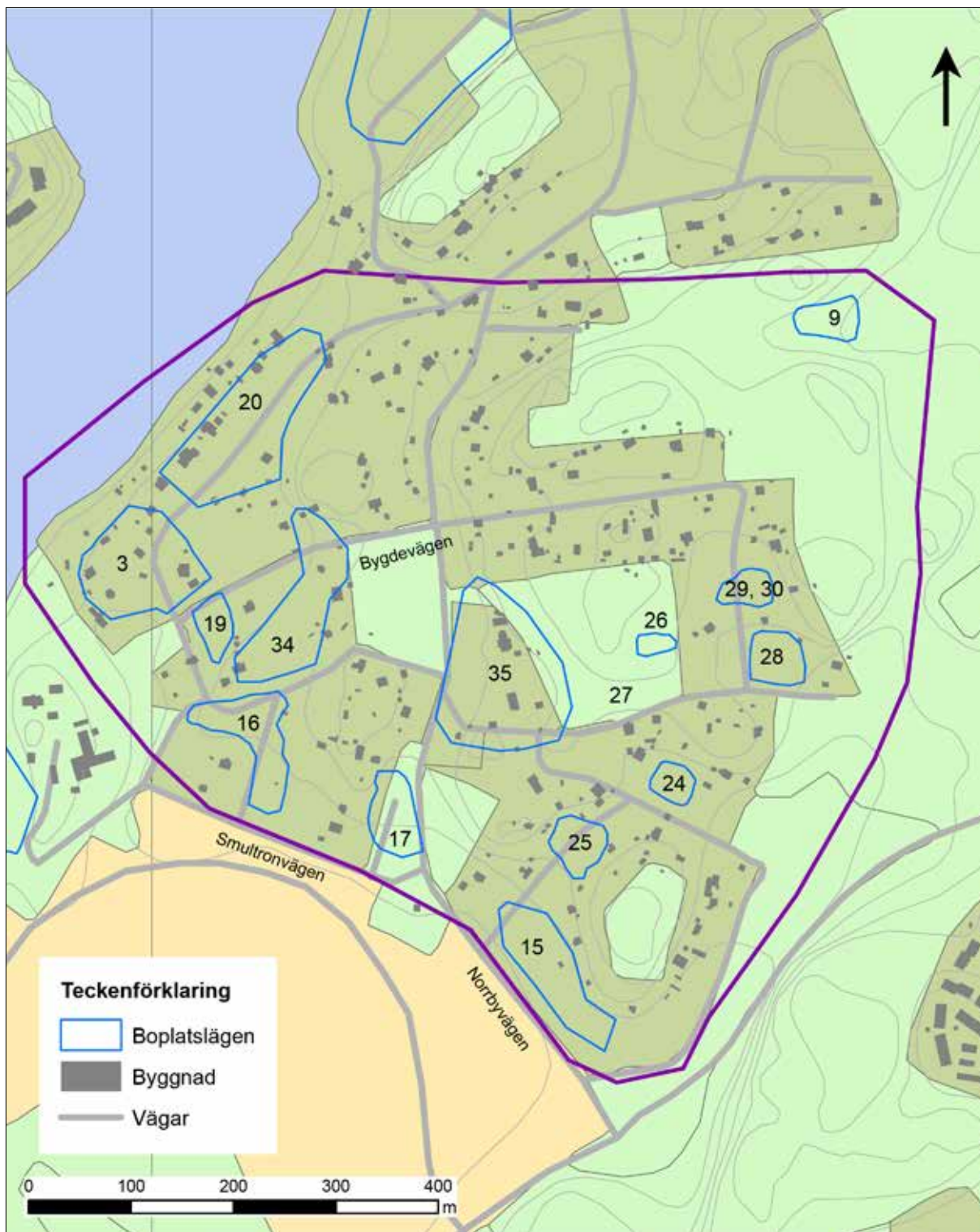
Totalt 47 sökschakt (figur 4–5, bilaga 1) och 7 provrutor (figur 6, bilaga 3) togs upp på de 14 boplatslägena (varav Norrby gårdstomt, L2013:8226, var en) samt vid den möjliga stensättningen (L2013:8225). Av dessa kom fynd eller möjliga anläggningar i fem schakt varav ett på Norrby gårdstomt.

Av de 14 boplatslägena gav tre indikationer på förhistorisk verksamhet, men enbart två av lägena kan betraktas som en boplats (tabell 2). Det rör sig dels om det till ytan lilla objekt 24. Här togs två schakt upp i den södra, högst liggande delen av läget. Totalt påträffades sex stolphål, varav ett stenskott, i dessa två schakt. Objekt 28 gav indikationer i ett schakt, en härd och en grop påträffades, men då övriga schakt på objektet var tomma avgränsas boplatsen till nordvästra delen av det ursprungliga objektet. På objekt 16 påträffades ett stolphål (figur 3), denna enda indikation är för svag för att detta ska kunna betraktas som en boplats.

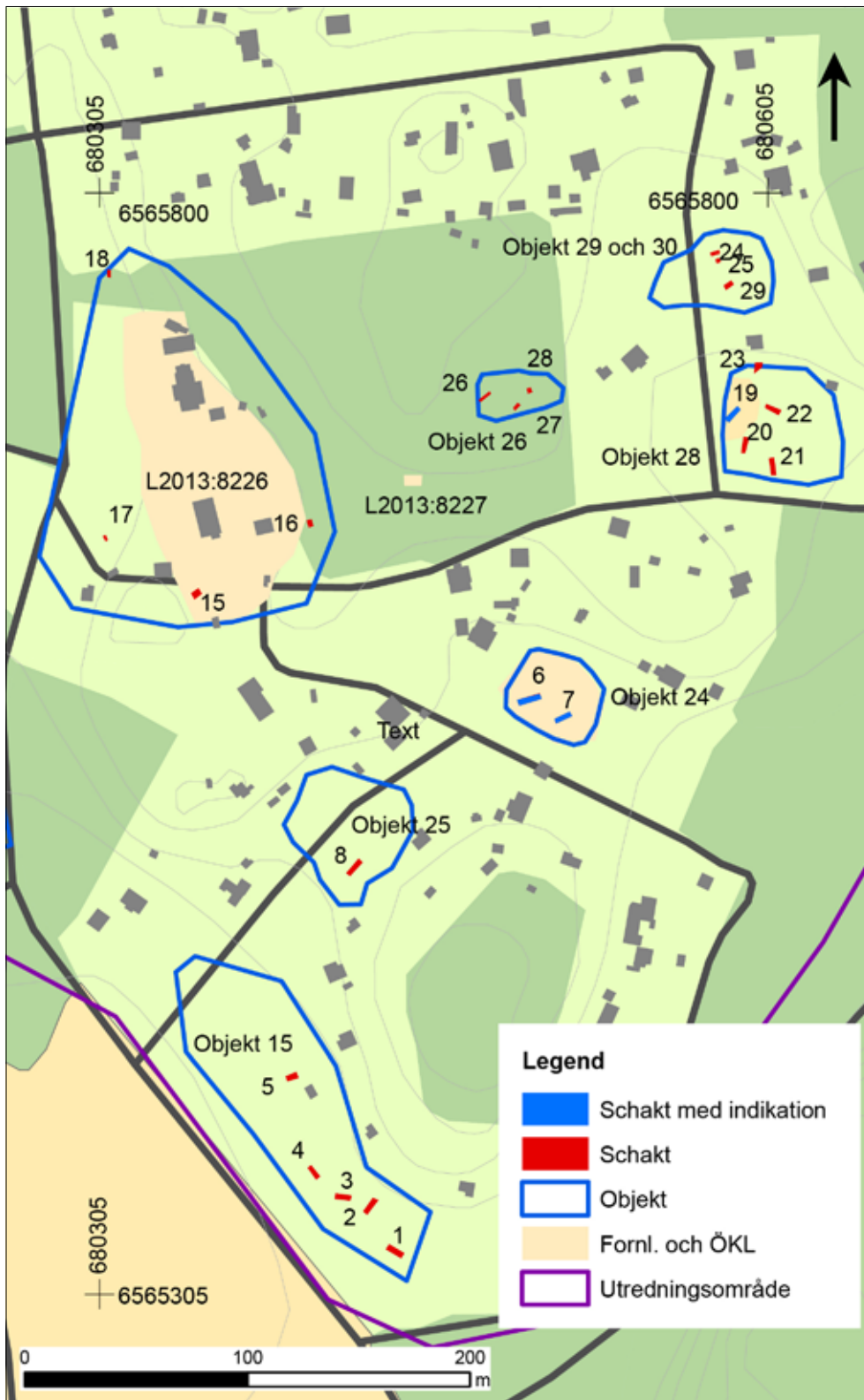
Status: Objekt 24 och objekt 28 betraktas därmed som fornlämning, medan objekt 16 betraktas som fyndplats. Övriga objekt utgår.

Objekt	Antal schakt	Bedömning
3	4	Utgår
9	7 provrutor	Utgår
15	5	Utgår
16	4	Fyndplats
17	3	Utgår
19	2	Utgår
20	5	Utgår
24	2	Boplats
25	1	Utgår
26	3	Utgår
28	5	Boplats
30	3	Utgår
34	6	Utgår
35	4	För avgränsning av Norrby gård

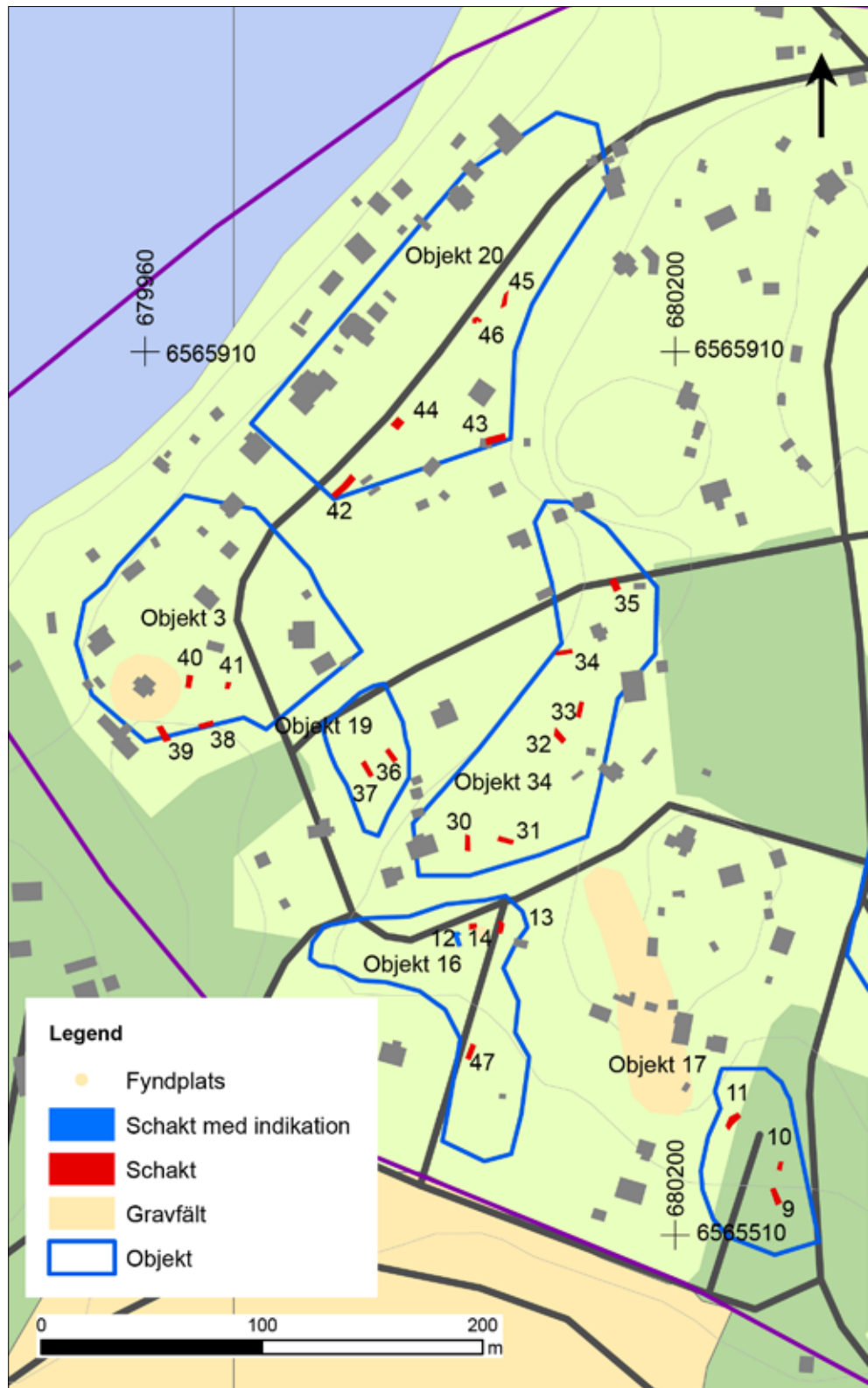
Tabell 2. Objekt som är boplatslägen, antal schakt i vardera av dessa objekt samt deras arkeologiska bedömning.

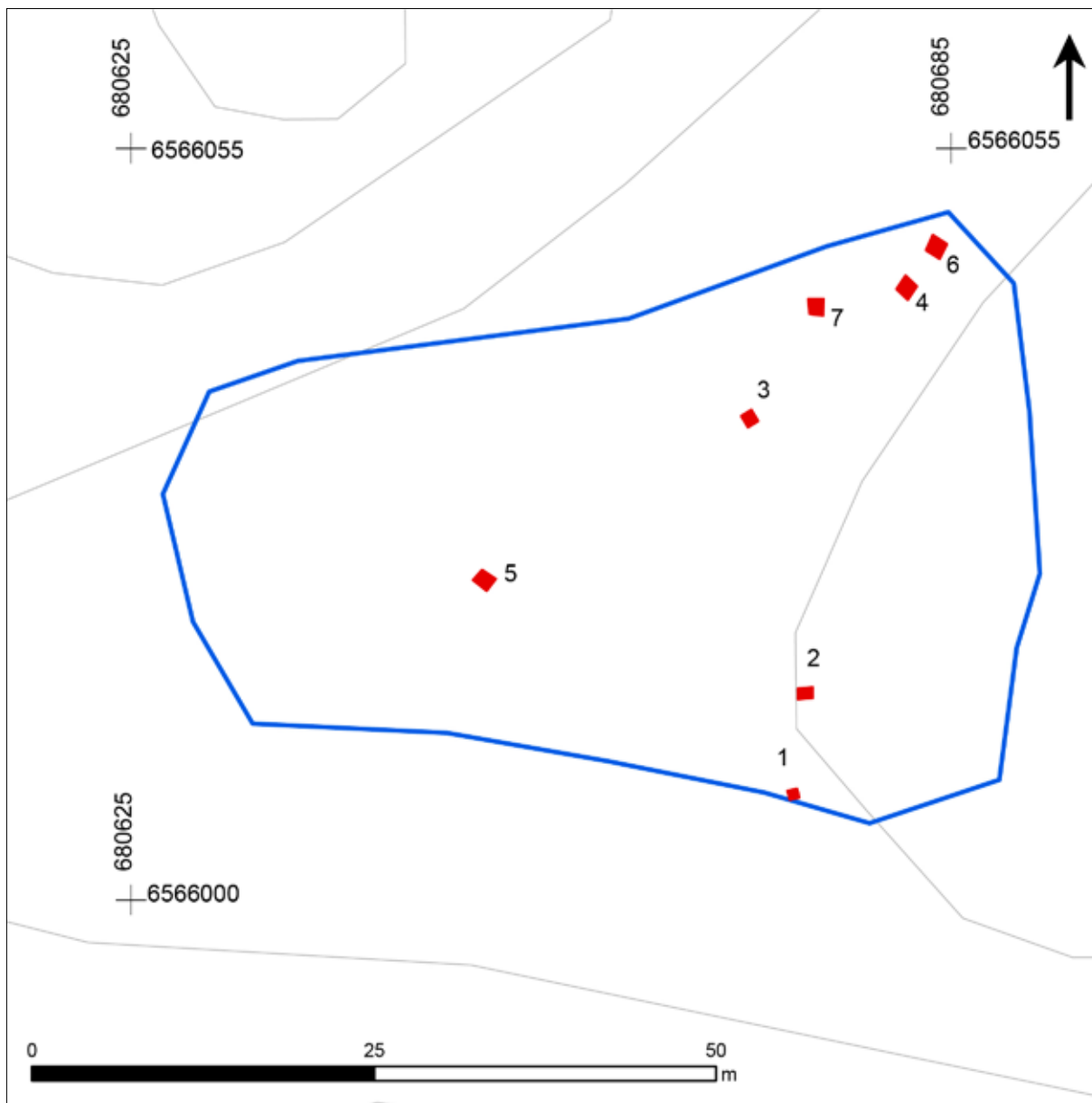
Figur 3. Utredningsområdet med de olika utredningsobjekten. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:6 000.

Figur 4. Schakt på boplatslägen i utredningsområdets östra del. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:3 000.

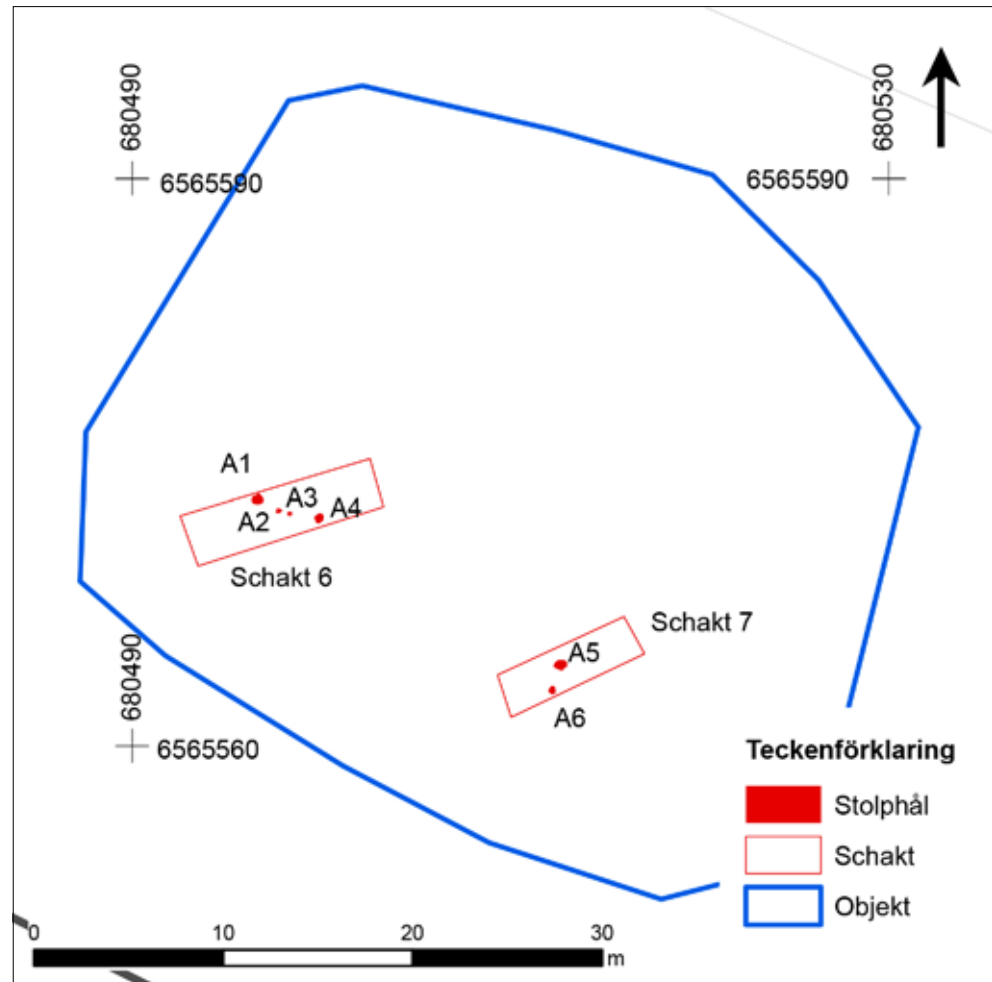
Figur 5. Schakt på boplatslägen i utredningsområdets västra del. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:3 000.

Figur 6. Provrutor på objekt 9, boplatsläge. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:500.

Objekt 24

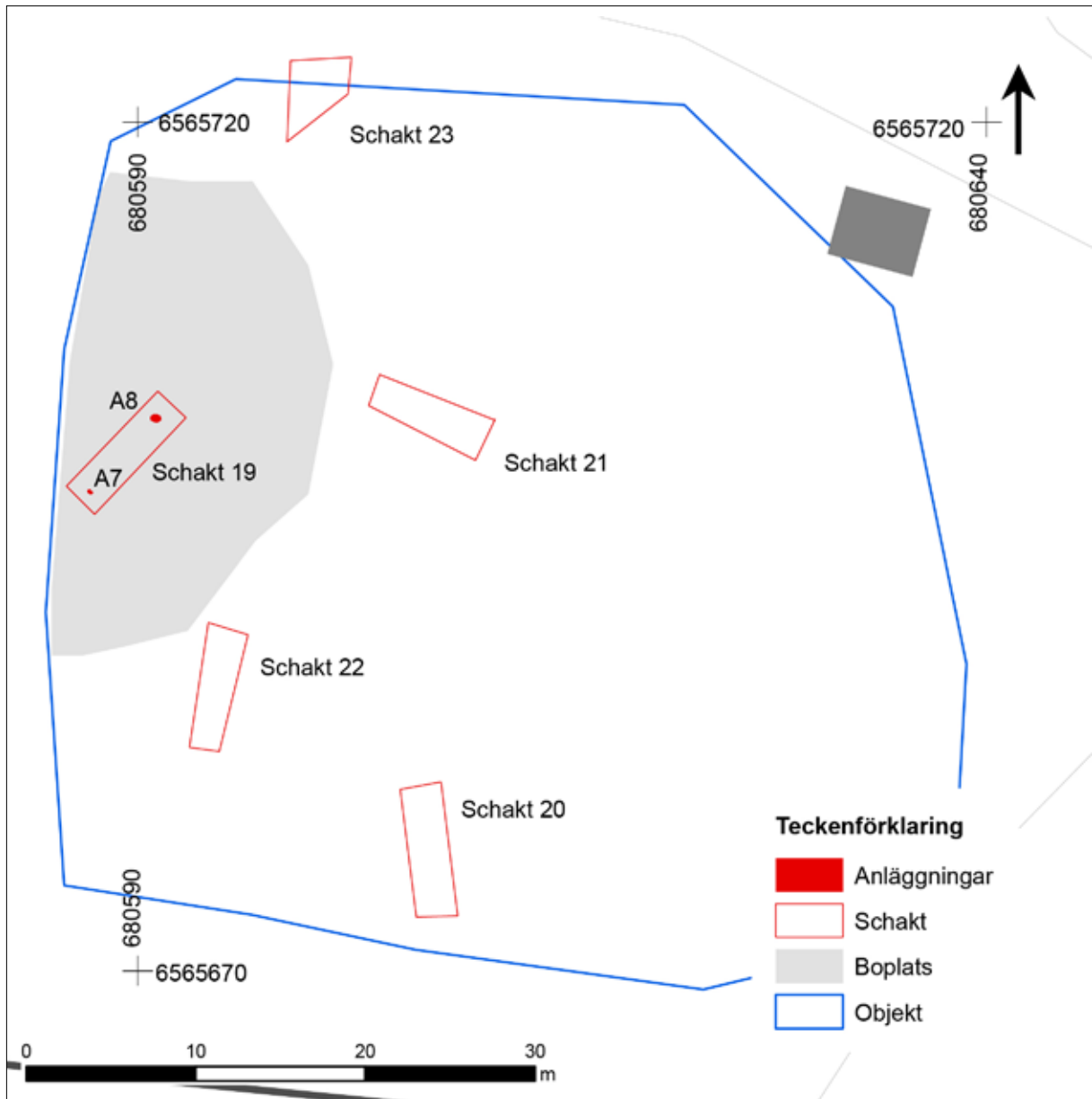
Objektet bestod av en flack norrsluttning. I dess högst belägna liggande södra delar togs schakten upp och där påträffades stolphål (figur 7). Topografiskt bör det även vara där boplatsens centrala delar bör ligga då objektets norra, lägre belägna delar var mycket fuktiga. Sannolikt har boplatsen sträckt sig vidare söderut in under vad som nu är en väg.

Figur 7. Objekt 24 med schakt och påträffade anläggningar. Skala 1:400.

Objekt 28

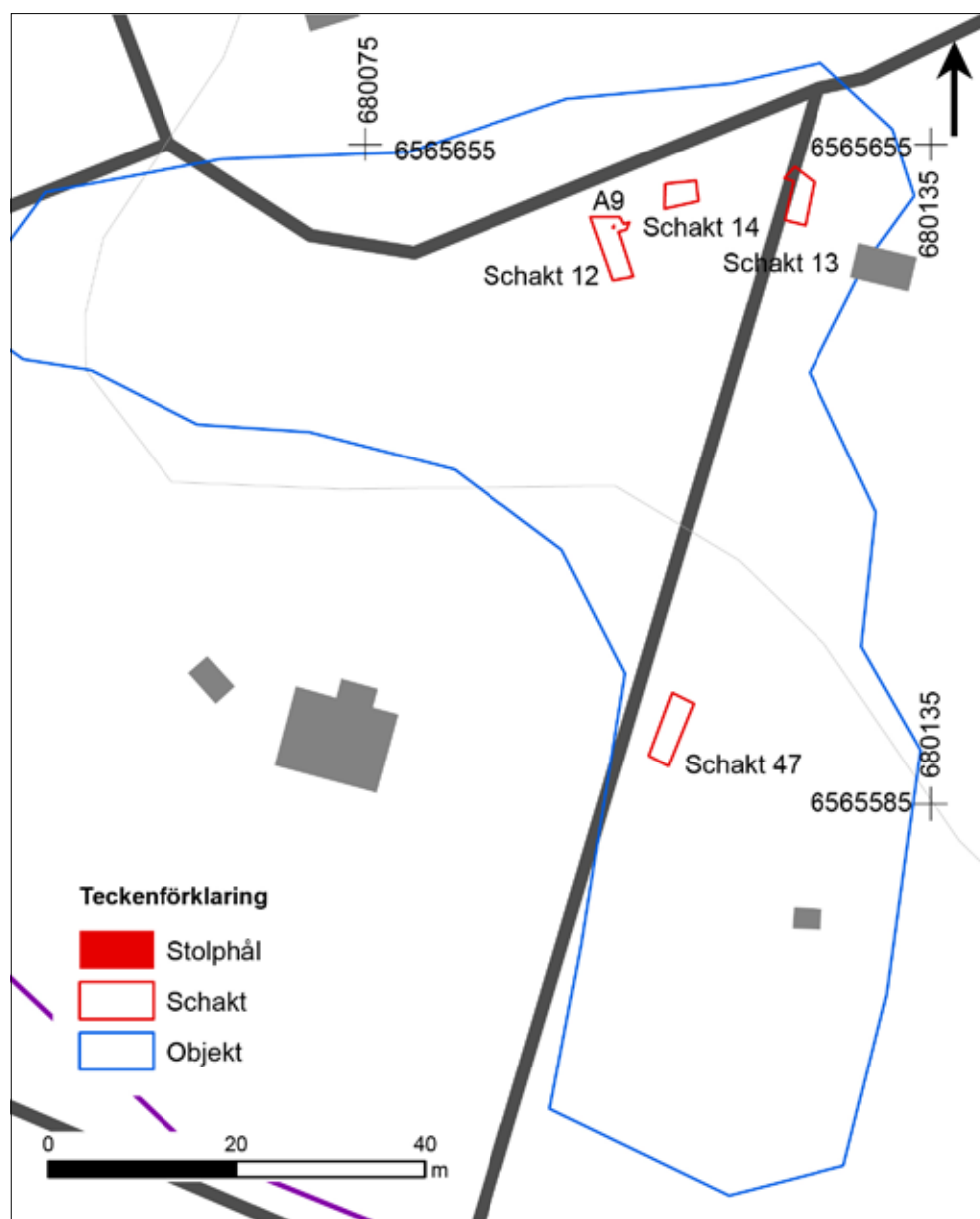
Endast en del av objekt 28, den nordvästra delen, kommer att betraktas som boplats (figur 8). Det är sannolikt en utkant av en boplats som påträffats. Fortsättningen av boplatsen skulle då ligga på den flacka sluttningen mot väster och nordväst på andra sidan vägen som avgränsade objektet mot väster. Då övriga schakt var tomma får boplatsen anses som avgränsad i dessa riktningar.

Figur 8. Objekt 28 med schakt och påträffade anläggningar. Den del av objektet som kommer att betraktas som fornlämning är markerad med blått. Skala 1:400.

Objekt 16

Indikationerna vid objekt 16 inskränkte sig till ett stenscott stolphål och lite bränd lera. Flera tomma schakt tog upp mot öster dit boplatsen topografiskt borde sträckt sig (figur 9). Mot väster låg nämligen ett avsnitt med berg i dagen. Inga ytterligare indikationer påträffades om att det skulle utgöra en förhistorisk boplats varför stolphålets läge noteras som en fyndplats och övrig kulturhistorisk lämning.

Figur 9. Objekt 16 med schakt och påträffat stolphål. Skala 1:800.

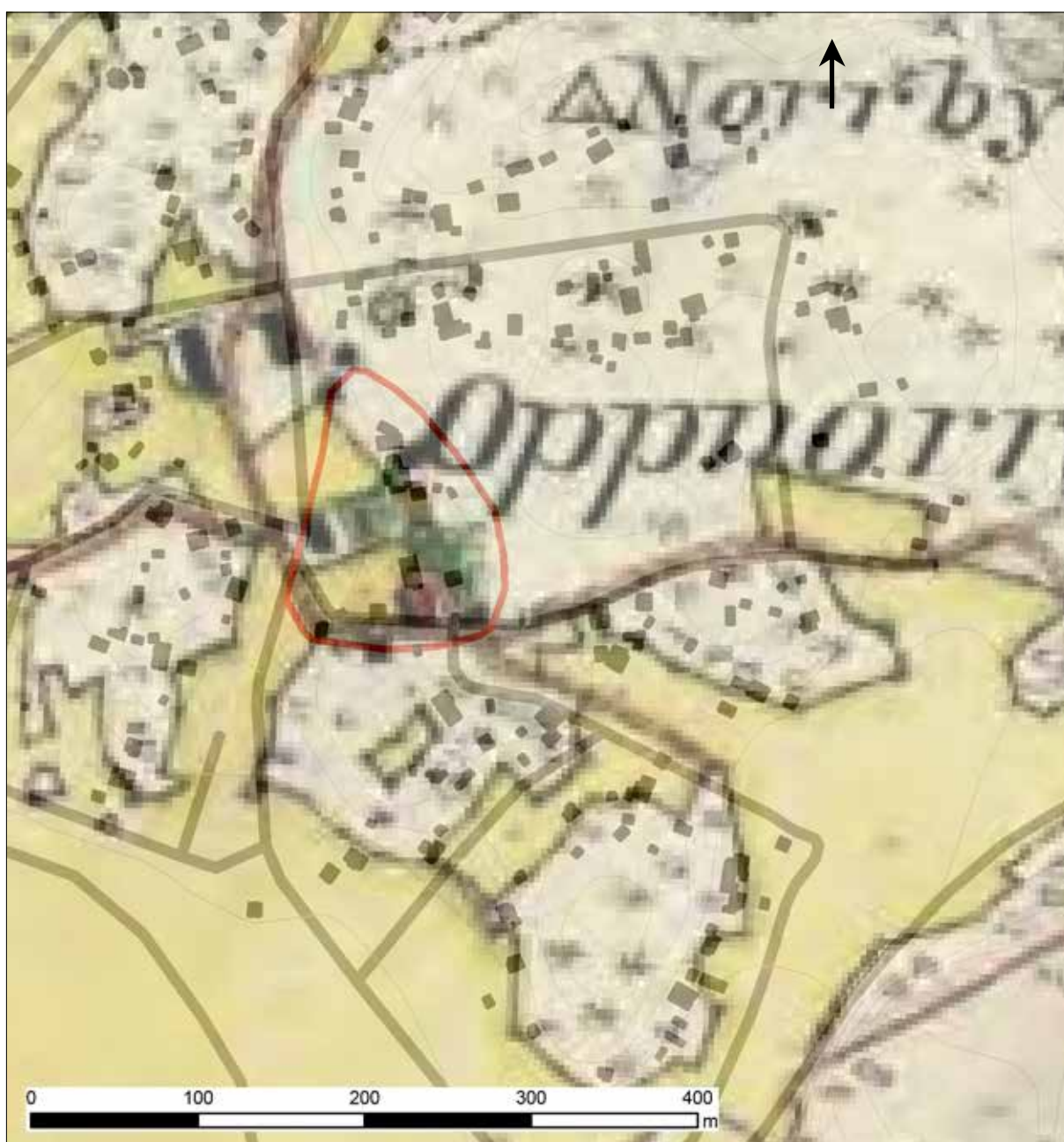
L2013:8226 – Norrby gårdstomt

Gårdens läge är känt. Dess äldsta omnämmande är från 1498 och det finns kartbelägg från 1758 (Erlingsson & Bruto 2017:6). Denna karta visar dock inte själva gården utan dess gräns mot det närliggande Täckerråker. Gården kommer vid övergivandet att eventuellt bli en fornlämning och därför inriktades schaktning mot att avgränsa gårdsläget. De västligare, lägre liggande delarna av den tidigare polygon som avgränsat gårdstomten är vid odlingsmaximum uppodlade ända till mangårdsbyggnadens terrassering

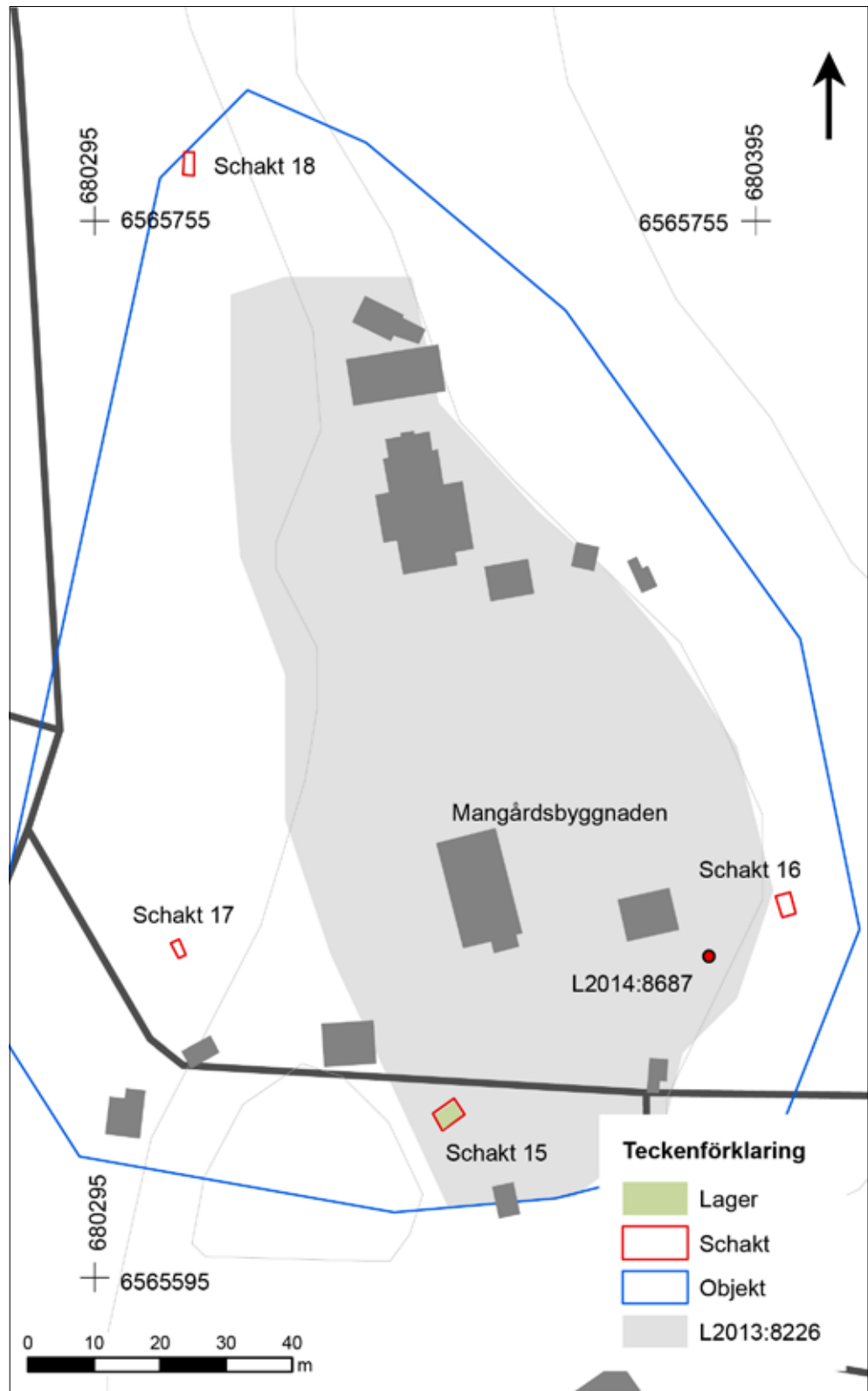
(Häradsekonomska kartan 1901–1906, Länna J112-75-25) (figur 10). Vid schaktningen påträffades inga indikationer på en förhistorisk boplats som tidigare lösfynd på platsen, spetsnackig grönstensyxsa samt runstensfragment, indikerat. Däremot fanns ett tidigmodernt kulturlager i det sydligaste schaktet (schakt 15) på objektet.

Norrby gård hade tidigare givits en stor utbredning baserad på närområdets topografi. Kartstudier och sökschakt har kunnat komplettera denna avgränsning och gjort den snävare. Främst kunde områden i väster avföras, dessa var under början av 1900-talet åkermark men är nu gräsmatta. Dessa delar kan ej sägas utgöra fornlämning då de inte har spår av äldre tiders jordbruk (figur 11). Det äldre gårdsläget verkar inte heller ha sträckt sig lika långt upp som idag på impedimentsmarken i öster baserat på det sökschakt som togs upp där.

Status: Möjlig fornlämning.

Figur 10. Häradsekonomska kartan rektifierad över Terrängkartan, med den äldre avgränsningen för Norrby gårdstomt markerad med rött. Skala 1:4 000.

Figur 11. L2013:8226 med schakt och en polygon i ljusgrått som visar det område som kommer att betraktas som fornlämning vid ett eventuellt övergivande. Skala 1:1 000.

L2013:8227 – Timmerstuga

Objektet utgjordes av ett nedbrunnet timmerhus som enligt muntlig uppgift från boende utgjort Norrby gårds smedja, inga skriftliga belägg för detta har dock gått att finna. Spisröset är delvis murat av natursten och 3×2 meter stort (figur 12). Timringen är gjord av ovanligt tunna stockar som delvis var anlagda direkt på berghällen. Stugan hade en längd på cirka 10 meter, dess bredd var svårbedömd utifrån lämningarna. Undersökningen i övrigt tydde snarare på att det utgjort ett torp. Det har inte gått att fastslå att konstruktionen är äldre än 1850, men byggnadens särskilda karaktär gör att den borde betraktas som övrig kulturhistorisk lämning.

Status: Övrig kulturhistorisk lämning/åverkan.

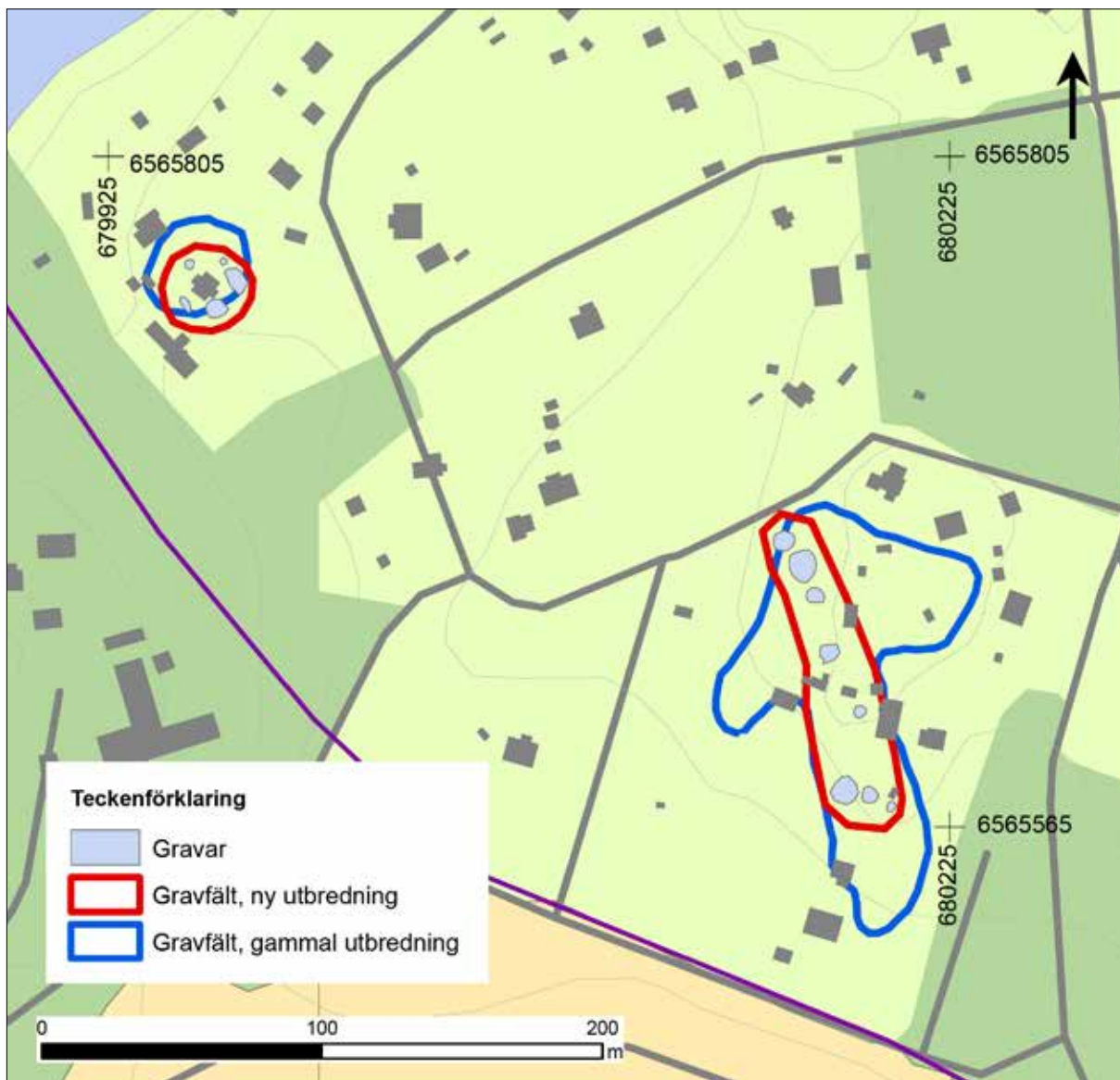

Figur 12. Den nerbrunna timmerstugans spisröse. Foto från väster av Andreas Forsgren.

L2013:8225 – Möjlig stensättning

Objektet utgjordes av en möjlig stensättning. Den kunde avskrivas efter sökschaktning då det visade sig vara en naturbildning i form av en rund bergsknalle övervuxen med torv och mossa.

Status: Ingen fornlämning/utgår.

Figur 13. Plan över förändring i gravfältens utbredning samt vid kartering påträffade gravar inom dessa. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:2 500.

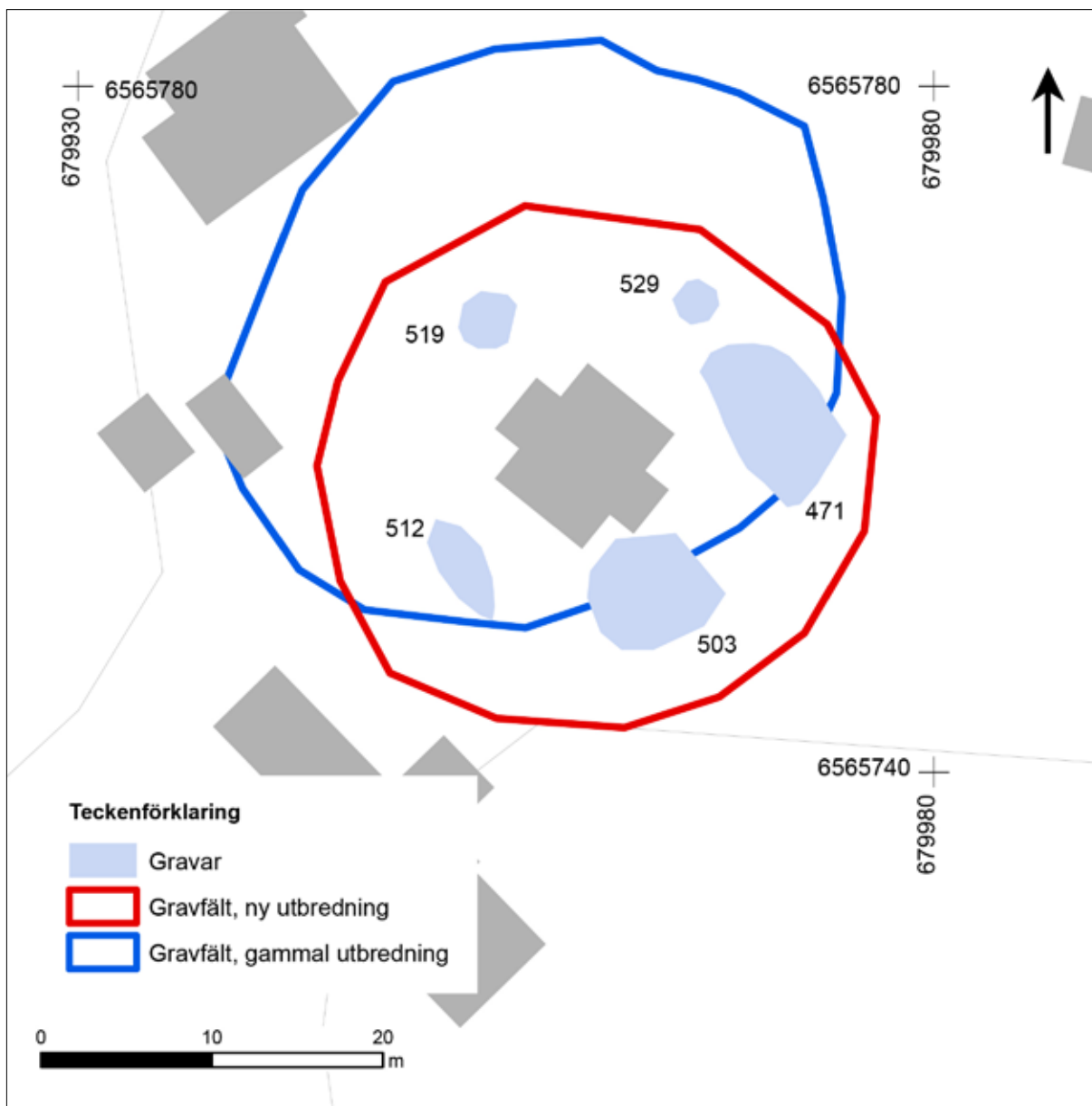
L2014:3674 – Gravfält

Gravfältet består av fem synliga gravar, två högar och tre stensättningar. Utbredning och beskrivning enligt KMR är i stort sett korrekta fränsett att två av gravarna är mer höglignande. Utbredningen justerades dock något mot söder. De fem gravarna mättes in och beskrevs individuellt (tabell 3, figur 14). Vid utredning av boplatsläget som täckte gravfältet (objekt 3) prioriterades schakt i gravfältets närhet. Inga indikationer på ytterligare gravar eller aktiviteter i anslutningen till gravfältet påträffades.

Status: Fornlämning/åverkan.

Id-nr	Typ	Beskrivning
471	Hög	10×6 meter, 0,8 meter hög. Ursprungligen rundad men stort parti försvunnet i väster. Kärnröset delvis synligt i högens västra del.
503	Hög	7×7 meter, 1 meter hög. Svårt skadad och svåravgränsad. Sannolikt hög.
512	Stensättning	6,5×2,5 meter, 0,2 meter hög, närmast oval, beväxten med ett fruktträd. Övertorvad.
519	Stensättning	3,5×3,5 meter, 0,35 meter hög, rundad. Övertorvad.
529	Stensättning	2×2 meter, 0,25 meter hög, rundad. Stubbe centralt, övertorvad.

Tabell 3. De gravar som påträffades vid kartering av L2014:3674.

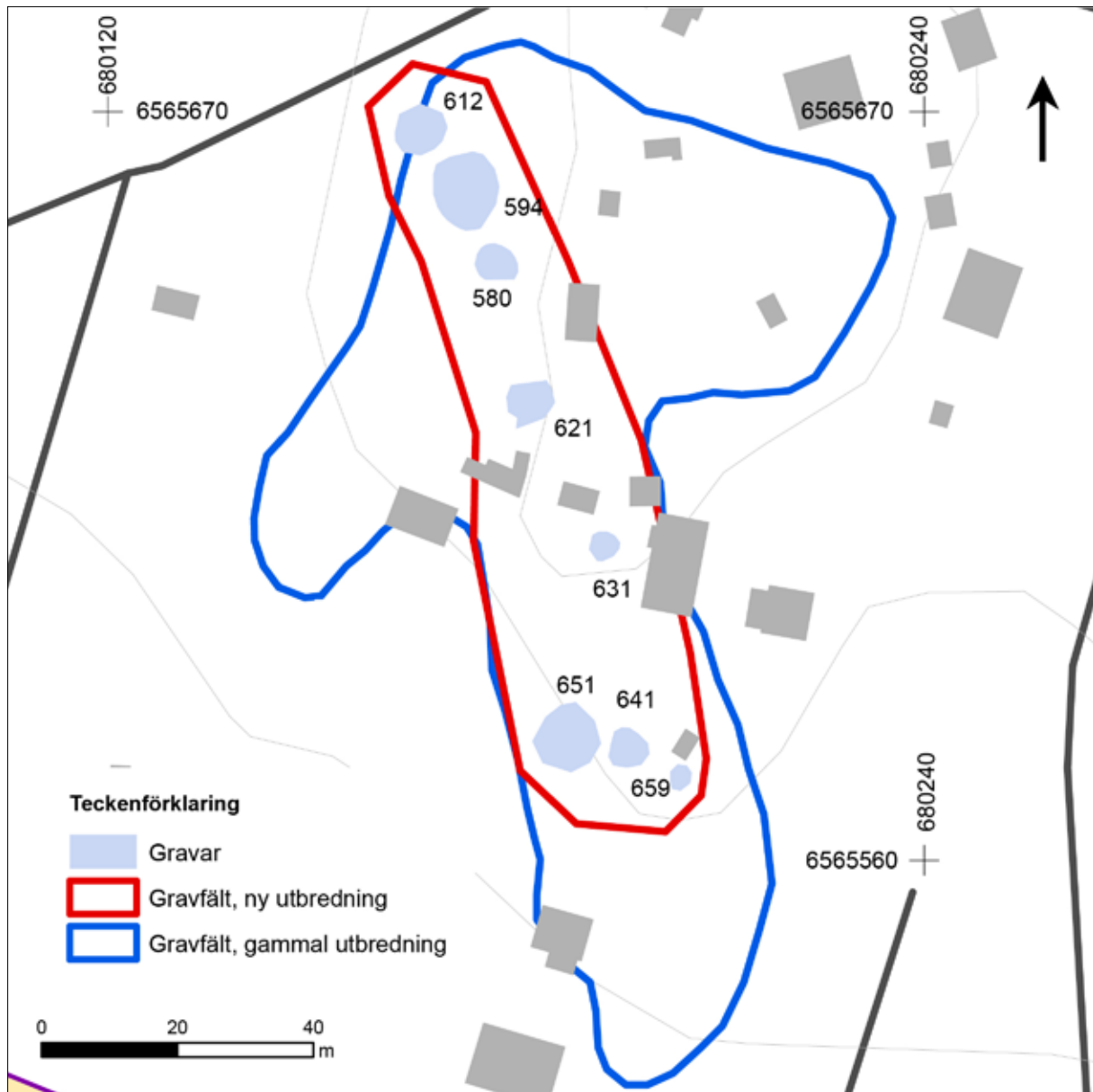
Figur 14. Gravfältet L2014:3674. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:400.

L2014:3549 – Gravfält

Utbredningen visade sig numera vara mindre än den i KMR angivna som är baserad på en inventering gjord 1981. Tre högar och fem stensättningar påträffades vid kartering av L2014:3549.

Id-nr	Typ	Beskrivning
580	Stensättning	6×6 meter, 0,2 meter hög, rundad. Övertorvad.
594	Hög	11×11 meter, 1,2 meter hög, rundad. Grävskador i väster.
612	Stensättning	7×7 meter, 0,3 meter hög, rundad. Övertorvad.
621	Hög	7×7 meter, 0,8 meter hög, rundad.
631	Stensättning	4,5×4,5 meter, 0,2 meter hög, rundad. Delvis övertäckt av anlagd odlingsbänk.
641	Hög	6×6 meter, 0,6 meter hög, rundad. Skadad av rotvälta, delvis anlagd på berg i dagen.
651	Stensättning	10×10 meter, 0,3 meter hög, rundad. Övertorvad.
659	Stensättning	4×4 meter, 0,3 meter hög, rundad. Stort stenmaterial, upp till 0,7 meter i sida. Övertorvad.

Tabell 4. De gravar som påträffades vid kartering av L2014:3549.

Figur 15. Gravfältet L2014:3549. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:1 000.

Antalet observerade stensättningar var 21 färre än vad som påträffades vid inventeringen. Större delen av gravfältet är numera tomtmark – stensättningar verkar vara övervuxna, ha grävts bort, odlats över vid trädgårdsarbeten eller täckts över av andra skäl. Ett flertal mindre hus som sannolikt tillkommit sedan 1981 års inventering står numera på det ursprungliga gravfältet.

Status: Fornlämning/åverkan.

L2014:3208 – Fornlämningsliknande lämning

Den sannolika platsen för denna post i KMR lokaliserades och det kunde konstateras att inget fanns kvar av de möjliga stensättningarna samt att terrasseringen var kraftigt påverkad av sentida aktiviteter.

Status: Ingen fornlämning/förstörd.

L2014:8687 – Gränsmärke

Objektet är 3,8 meter i diameter och 0,9 meter högt. Det är byggt som ett röse med en rest central sten och fem stenar som höjer sig ur det övriga röset (figur 16). Gränsmärket står nu inte på någon befintlig tomtgräns, men har vid tidigare inventeringsinsatser bedömts som sentida. Viss åverkan från stag till elstolpe.

Status: Övrig kulturhistorisk lämning/åverkan.

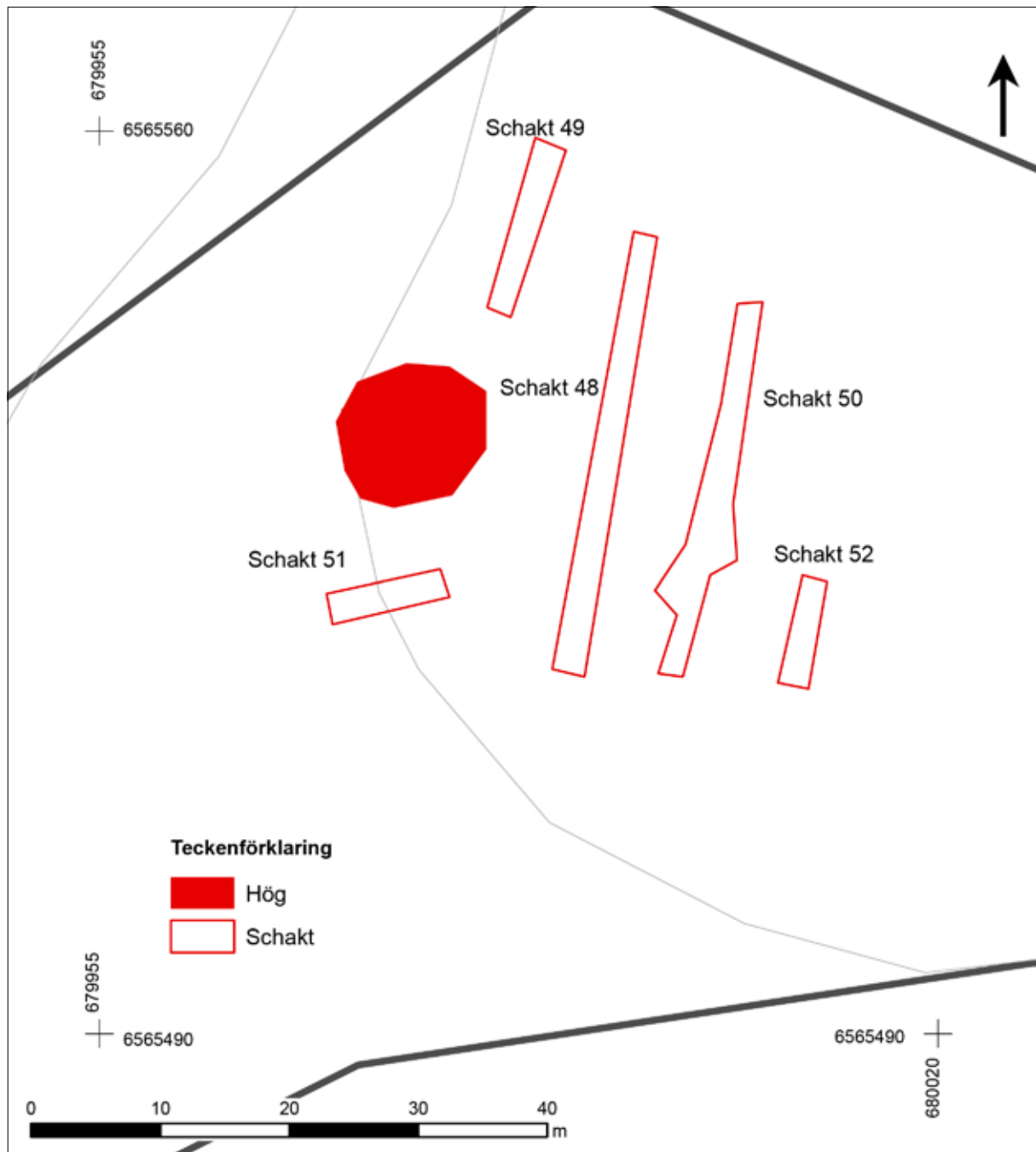

Figur 16. Gränsmärke. Foto från söder av Reidar Magnusson.

L2014:3032 – Avgränsning vid hög

Som ett tillägg till den ursprungliga utredningen kom fem sökschakt (schakt 48–52 i bilaga 1) att tas upp runt högen L2014:3032 för att fastställa om dolda gravar eller anläggningar som har ett samband med högen fanns i dess närområde (figur 17). Beskrivningen i KMR av högen var aktuell. Inget av arkeologiskt intresse påträffades vid sökschaktsgrävning (figur 18).

Status: Ingen fornlämning, högen L2014:3032 kvarstår dock som fornlämning.

Figur 17. Högen L2014:3032 och de schakt som togs upp runt denna. Skala 1:500.

Figur 18. Schakt 48. I bakgrunden syns högen L2014:3032. Foto från sydöst av Reidar Magnusson.

Utvärdering

Utredningen kunde i huvudsak genomföras enligt plan. Några mindre avvikelser noterades dock. I ett fall fanns inte marktillträde till en tomt som berördes av ett objekt. I ett annat fall fanns marktillträde till en tomt, men det kunde inte utnyttjas då grindarna in till tomten var låsta vid utredningstillfället. På det stora hela påverkade detta inte utredningen i någon större omfattning då tillträde till någon del av alla objekt fanns. Utredningens syfte kan därmed anses uppfyllt.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Lantmäteristyrelsen arkiv

Rågångsåtgärd 1758, aktbeteckning 01-ÖSR-24

Rikets allmänna kartverks arkiv

Häradsekonomiska kartan 1901–1906, Länna J112-75-25

Ekonomiska kartan 1951, Drevviken J133-10I3g69

Ekonomiska kartan 1951, Vendelsö J133-10I3h53

Generalstabskartan 1873, Stockholm J243-75-1

Litteratur

Erlingsson, E.-L. & Bruto, S. 2017. *Kulturmiljöinventering, Norrby, södra etappen. Haninge kommun*. Stockholms Byggnadsantikvarier AB.

Lundström, L. 1970. De engelska mynten i fyndet från Opp-Norrby i Österhaninge socken. *Formännen* s. 152–158. Stockholm.

Runqvist, H. 1975. *Ruinsskrifter i Haninge*. Haningebygden 12. Västerhaninge.

Sabel, E. 2015. *Norrby, i norra Haninge*. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2015:65.

Knorring, G. von 1980. *Bondtvätt – om tvätterierna i Haninge*. Stockholm.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM18220
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-52970-2018, 2019-04-11
<i>Kulturmiljöregistret uppdragsnr:</i>	201900420
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk utredning etapp 2
<i>Undersökningsperiod:</i>	12 mars–24 juli 2020
<i>Personal:</i>	Reidar Magnusson (projektledare) Andreas Forsgren Ellinor Sabel Karin Sundberg Michael Schneider
<i>Landskap:</i>	Södermanland
<i>Län:</i>	Stockholm
<i>Kommun:</i>	Haninge
<i>Socken:</i>	Österhaninge
<i>Fastighet:</i>	Opp-Norrby 2:90 m.fl.
<i>Fornlämning:</i>	L2014:3208, L2014:3549, L2014:3674 m.fl.
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X679837/Y6565723
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningssmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd tillvaratogs.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Objekt	Jordmån	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Anmärkningar	Anläggningar
1	15	Lera	7	2,5	0,4		
2	15	Lera	7	2,5	0,4	Recenta fynd i matjorden.	
3	15	Lera	7	2,5	0,4		
4	15	Lera	7	2,5	0,45	Recenta fynd i matjorden.	
5	15	Lera	5	2,5	0,35		
6	24	Lera	7	2,5	0,25		Stolphål A1–4.
7	24	Lera	7	2,5	0,25		Stolphål A5–6.
8	25	Lera	8	2,5	0,3		
9	17	Lera	7	2,5	0,5		
10	17	Lera/ Berg	3,5	2	0,3		
11	17	Lera	8	2	0,25		
12	16	Lera	7	2,5	0,4	Bränd lera i matjorden.	Stolphål A9.
13	16	Lera	7	2,5	0,3	Recenta fynd i matjorden. Två större block.	
14	16	Siltig lera	3,5	2,5	0,35		
15	35	Humös silt	3,5	2,5	0,2	Tidigmodernt kulturlager.	
16	35	Humös lera	4	2,5	0,3	Porslin.	
17	35	lera	2	1,5	0,5	Porslin. 0,5 meter påförd matjord ovanpå steril lera.	
18	35	Silt	4	2	0,4	Kabelschakt i södra delen.	
19	28	Lera	7	2,5	0,35		Grop A8, hård A7.
20	28	Silt	8	2	0,3		
21	28	Siltig lera	7	2,5	0,3		
22	28	Siltig lera	8	2,5	0,3		
23	28	Lerig silt	7	2	0,2	På husterrassen.	
24	29	Berggrund	4	2	0,15		
25	30	Berggrund	2	2	0,2		
26	26	Silt	7	2,5	0,25	Enstaka stenar.	
27	26	Silt	3	3	0,15	Enstaka stenar.	
28	26	Lerig Silt	3,5	2,5	0,2	Enstaka stenar.	
29	30	Lera	4	2	0,25	Vägbank förstärkt med påfört grus i nordväst.	
30	34	Lera	7	2,5	0,4		
31	34	Lera	7	2,5	0,4		
32	34	Lera	7	2,5	0,45	Recenta fynd i matjorden.	
33	34	Lera	8	2,5	0,4		
34	34	Lera	7	2,5	0,25	Recenta fynd i matjorden.	
35	34	Lera	3	2	0,7	Recenta fynd i matjorden.	
36	19	Lera	7	2,5	0,25	Recenta fynd i matjorden.	
37	19	Lera	7	2,5	0,3	Recenta fynd i matjorden.	
38	3	Lera	8	2	0,35	Recenta fynd i matjorden.	
39	3	Lera	8	2,5	0,4	Recenta fynd i matjorden.	
40	3	Siltig lera	6	2,5	0,4	Recenta fynd i matjorden.	
41	3	Lera	3	2	0,35		
42	20	Lera	12	2,5	0,4		
43	20	Lera	7	2,5	0,35	Recenta fynd i matjorden.	
44	20	Lera	4,5	3,5	0,3		
45	20	Lera	7	2	0,6	Recenta fynd i matjorden.	
46	20	Lera	4	4	0,3	Recenta fynd i matjorden.	
47	16	Lera	7	2,5	0,4		
48	L2014:3032	Lera	29	2,2	0,6		
49	L2014:3032	Lera	13	2,2	0,4		
50	L2014:3032	Lera	27	2,2	0,5		
51	L2014:3032	Lera	10	2,2	0,5		
52	L2014:3032	Lera	9	2,2	0,4		

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl nr	Typ	Fyllning	Schakt	Objekt	Längd (m)	Bredd (m)	Anmärkning
A1	Stolphål	Lera	6	24	0,5	0,5	Kol.
A2	Stolphål	Lera	6	24	0,3	0,3	Kol.
A3	Stolphål	Lera	6	24	0,35	0,35	
A4	Stolphål	Lera	6	24	0,45	0,45	Stenskott, kol.
A5	Stolphål	Lera	7	24	0,7	0,7	Kol, bränd lera.
A6	Stolphål	Lera	7	24	0,45	0,45	Kol.
A7	Härd	Lera	19	28	0,35	0,35	Kol.
A8	Grop	Lera	19	28	0,5	0,5	Kol.
A9	Stolphål	Lera	12	16	0,55	0,55	Stenskott.

Bilaga 3. Provrutor

Ruta	Yta (m ²)	Tjocklek (m)	Beskrivning	Läge
1	1	0,2	0,1 meter mylla, sedan silt.	9
2	1	0,2	0,1 meter mylla, sedan silt.	9
3	1	0,2	0,1 meter mylla, sedan lera.	9
4	1	0,25	0,1 meter mylla, sedan lera med enstaka stenar.	9
5	1	0,3	0,2 meter mylla och torv, sedan lera.	9
6	1	0,25	0,15 meter mylla och torv, sedan silt med enstaka stenar.	9
7	1	0,3	0,2 meter mylla och torv, sedan silt.	9

Bilaga 4. Objektsbeskrivningar

Dessa är de beskrivningar de aktuella objekten hade efter utredningens etapp 1 (Sabel 2015).

Objekt 3. Möjlig fornlämning. Boplatsläge ca 108 × 100 m. Beläget i utredningsområdets västra del, ca 80 m NÖ om gården Östra Täckerråker. Inom objekt 3 ligger RAÄ Österhaninge 125:1 vilket är registrerat som ett gravfält. Vid grävningar inom 125:1 har flertalet krukskärvor framkommit enligt fornminnesregistret. Enligt de boende på platsen kommer det även keramik i den lilla bäcken V om objekt 3. Åt N och NV är området kraftigt påverkat av trädgårdsarbeten. Inom läget finns flertalet hus.

Objekt 9. Möjlig fornlämning. Boplatsläge ca 65 × 40 m. Beläget i Norrbyskogens västra del. Relativt flack yta i skyddat läge. Sluttar mot Ö. Avgränsas av högre, bergigare partier åt N och S. Åt V av brantare, högre terräng samt åt Ö lägre liggande terräng.

Objekt 15. Möjlig fornlämning. Boplatsläge ca 170 × 50 m. Beläget i utredningsområdets sydvästra del. Större, vidsträckt läge som sträcker sig över flera tomter. Läget sluttar svagt mot SV ned mot nuvarande åkermark. Inom läget finns flera partier av tomtmark som verkar avplanade. Avgränsas mot Ö av bergigare partier.

Objekt 16. Möjlig fornlämning. Boplatsläge ca 120 × 35–90 m. Beläget i utredningsområdets västra del, V om gravfältet RAÄ 122:1. Läget har en sydvästlig exponering på en svagt sydsluttande höjddata. I den nordvästra delen finns ett par uppstickande hållar och i den sydvästra delen kan det ev. vara urschaktat på grund av tomtarbeten. Avgränsas i Ö av bergigare partier (med gravfältet) och i S och V av lägre terräng.

Objekt 17. Möjlig fornlämning. Boplatsläge ca 85 × 50 m. Beläget i utredningsområdets sydvästra del, direkt SÖ om RAÄ 122:1. Flack, stenfri, svagt åt S sluttande yta. Omgiven av två lite högre bergiga partier åt Ö och V. Begränsas i S av lägre terräng men är mot N mycket svåravgränsad då ytan övergår i anlagda tomtmarker.

Objekt 19. Möjlig fornlämning. Boplatsläge ca 62 × 33 m. Skall eventuellt sammanfogas med objekt 3. Flack, öppen yta, mycket svagt sluttande åt S. Stenfri ängsmark. Fint läge utan synlig modern påverkan av markarbeten. Svåravgränsad yta då den utan några direkta topografiska avbrott övergår mot omgivande boplatslägen.

Objekt 20. Möjlig fornlämning. Boplatsläge ca 205 × 55–95 m. Beläget i utredningsområdets västra del. Stort, långsträckt läge som följer Drevviken. Läget var mycket svåravgränsat och går troligen ihop med objekt 3. Fina, flacka områden finns inom hela läget vilket exponerar mot sjön och NV.

Objekt 24. Möjlig fornlämning. Boplatsläge ca 45 × 45 m. Flackt, relativt stort läge som sluttar svagt åt SV. Begränsas i Ö av berg och i S av lägre terräng. Mot N är terrängen högre men ej bergig. Omgiven av trädgårdar som är hårt anlagda och till V en väg. Möjligen sträcker sig läget längre åt V och S, men på grund av de omfattande markarbetena uppstår svårigheter att avgöra detta.

Objekt 25. Möjlig fornlämning. Boplatsläge ca 62 × 58 m. Beläget i utredningsområdets sydvästra del. Flack yta, svagt sluttande åt SV. Avgränsas åt S och N av berg och i SV övergår ytan mot lägre terräng med ett relativt tydligt hak. Mot NO aningen högre terräng med uppstickande hållar. Ytan ligger inramad och skyddad och sträcker sig på ömse sidor av vägen och över flera tomter.

Objekt 26. Möjlig fornlämning. Boplatsläge ca 20 × 40 m. Mindre, skyddat läge. Beläget mellan högre bergspartier i skogsområde. Ytan är flack och stenfri, aningen skålformad och exponerar åt Ö. Ytan upplevs närmast som stenröjd. Avgränsas i V, N och S av berg och åt Ö av lägre terräng.

Objekt 27. Övrig kulturhistorisk lämning. Nedbrunnet timmerhus. Ca 10 m långt, oklar bredd. Ingen grund kunde iakttas utan väggtimret låg direkt på berghällen. Ett spismursröse ca 2 × 3 m, utrasat, ca 0,7 m hög, med tegel, sten och murbruk, beläget längs den östra väggen. Väggtimmer kvar i den norra och östra väggen. Timret har en ålderdomlig karaktär. Huset är beläget på berg, på sydsidan av en högre bergshöjd. Kan möjligen ha tillhört Norrby by.

Objekt 28. Möjlig fornlämning. Boplatsläge ca 55 × 50 m. Större, flack yta, svagt slutande åt S och SÖ. Ängs/ tomtmark. Läget avgränsas i N och NO av blockigare/bergigare partier. Åt S avgränsas det av lägre liggande terräng. Mer svåravgränsat i V då det övergår i väg och tomtmark.

Objekt 29. Möjlig fornlämning. Stensättning ca 6 × 5 m, 0,3–0,6 m hög. Oval, välvd, med flack topp. Övertorvad och bevuxen med ett par tallar. Belägen strax Ö om väg och inom objekt 30. Runt objekt 29 finns fler förhöjningar i marken som kan utgöra fler möjliga stensättningar. Men då det är mycket massor, sten och nedgrävningar efter trädgårdsarbeten på platsen går det inte att avgöra okulärt.

Objekt 30. Möjlig fornlämning. Boplatsläge ca 55 × 40 m. Vidsträckt, boplatsläge som sträcker sig över flera tomter på ömse sidor vägen. Småkuperat med flacka partier, sluttar svagt åt S. Begränsas i Ö och V av berg, åt N av högre terräng och åt S av lägre liggande partier.

Objekt 34. Möjlig fornlämning. Boplatsläge ca 180 × 80 m. Vidsträckt, stort läge som sträcker sig över flera tomter. Läget följer höjdkurvan och ligger som på en avsats mot lägre terräng. Området sträcker sig söderut från platserna för RAÄ 126:1 och 506:1. Läget är mycket svåravgränsat och ingen naturlig topografisk avgränsning finns.

Objekt 35. Möjlig fornlämning/bevakningsobjekt. Bytomt ca 170 × 125 m. Platsen för Norrby by/Norrby gård (Opp-Norrby). Avgränsning runt hög L2014:3032. Möjligt gravfält ca 70 × 50 m. Objektet har tillkommit efter etapp 1 då området som blivit aktuellt för exploatering utökats något åt söder. Området består av flack öppen mark runt högen.